

Toruń, dnia 3 listopada 2024 r.

Dr hab. Agnieszka Laskowska-Hulisz, prof. UMK

Katedra Prawa Handlowego, Morskiego i Postępowania Cywilnego

Wydział Prawa i Administracji

Uniwersytet Mikołaja Kopernika

w Toruniu

Recenzja

rozprawy doktorskiej Pani mgr Marty Paśko pt. „Skutki postanowienia wydanego w przedmiocie ubezwłasnowolnienia” napisanej pod kierunkiem naukowym

prof. dra hab. Łukasza Błaszczaka

na Wydziale Prawa, Administracji i Ekonomii

Uniwersytetu Wrocławskiego

I. Recenzowana rozprawa doktorska stanowi monograficzne opracowanie problematyki skutków postanowienia wydanego w przedmiocie ubezwłasnowolnienia. Kwestia ta sama w sobie nie była przedmiotem odrębnych monografii, w odróżnieniu od samego postępowania o ubezwłasnowolnienie (zob. K. Lubiński, *Postępowanie o ubezwłasnowolnienie*, Warszawa 1979; L. Ludwiczak, *Ubezwłasnowolnienie w polskim systemie prawnym*, Warszawa 2012). Z tych względów za uzasadnione należy uznać opracowanie tytułowego zagadnienia, w uwzględnieniu obowiązującego stanu prawnego oraz ujawniających się na jego tle wątpliwości, a także projektowanych zmian. Autorka w pracy przedstawia tytułową problematykę, rozpoczynając od zagadnień ogólnych dotyczących samego postępowania o ubezwłasnowolnienie, by następnie przejść do omówienia skutków prawnych postanowienia wydanego w przedmiocie ubezwłasnowolnienia. Z uwagi na trwające prace nad zmianami przepisów kodeksu postępowania cywilnego, w tym w zakresie postępowania o ubezwłasnowolnienie,

tematyka pracy jest niezwykle aktualne, zaś ustalenia poczynione przez Autorkę mogą być pomocne w pracach nad nowym uregulowaniem sytuacji osób dotkniętych chorobami psychicznymi, niedorozwojem umysłowym lub innego rodzaju zaburzeniami psychicznymi, a także uzależnionych od alkoholu, narkotyków lub innych substancji.

II. Praca poza wstępem składa się z czterech rozdziałów, podsumowania, statystyk procesowych i bibliografii, jak wskazuje Autorka w spisie treści, z tym że na końcu pracy Autorka zamieszcza wykaz wykorzystanych źródeł prawa (s. 288-289), wykaz wykorzystanego orzecznictwa sądowego (s. 290-297) oraz wykaz wykorzystanej literatury przedmiotu (s. 298-315, liczący 337 pozycji), a także wykaz stron internetowych (s. 316), co nie jest prawidłowe. W spisie treści powinny być ujęte te części pracy, które zostały w niej zawarte. Bibliografia stanowi natomiast jedynie wykaz dzieł, publikacji, z których Pani Magister korzystała na potrzeby pracy.

Łącznie praca liczy 316 stron, w tym na część merytoryczną przypada 287 stron.

Wstęp pracy został napisany w sposób prawidłowy. We Wstępie Pani Doktorantka wskazuje m.in. cel pracy, uzasadnia wybór tematu pracy, a także krótko przedstawia poszczególne rozdziały. We Wstępie Pani Magister stawia też wstępne tezy badawcze, do których konsekwentnie nawiązuje w pracy. Stanowi on zatem dobry punkt wyjścia do dalszych rozważań zawartych w pracy. We Wstępie Pani mgr M. Paśko nie wskazała, jakimi metodami badawczymi posługuje się w pracy, ale na podstawie lektury pracy metody te można ustalić, o czym w dalszej części recenzji.

Rozdziały pracy pod względem merytorycznym co do zasady zostały napisane prawidłowo, zaś ich szczegółową ocenę, recenzent zamieścił w punkcie IV recenzji.

Odnosząc się do konstrukcji pracy, należy uznać ją co do zasady za prawidłową i przejrzystą.

Kolejność rozdziałów i ich struktura nie budzi zastrzeżeń.

III. Odnosząc się do zastosowanych w pracy metod badawczych, to biorąc pod uwagę treść pracy, w tym zawarte w niej wywody, należy wskazać, że Autorka posługuje się w pracy przede wszystkim metodą dogmatycznoprawną, która służy ustaleniu treści norm prawnych, regulujących tytułowe zagadnienie oraz ich wykładni dokonywanej w literaturze przedmiotu oraz orzecznictwie sądowym. Autorka przedstawia w pracy wykładnię przepisów prawa istotnych z punktu widzenia tytułowego zagadnienia oraz formułowane na ich tle poglądy, a także dokonuje samodzielnej ich interpretacji. Ponadto w Rozdziale pierwszym, pkt 1.1. zatytułowanym „Rys historyczny” Pani Magister w sposób prawidłowy korzysta z metody historycznoprawnej.

Słabym punktem pracy jest brak w niej uwag prawnoporównawczych, które niewątpliwie, biorąc pod uwagę projektowane zmiany przepisów kodeksu postępowania cywilnego w zakresie postępowania o ubezwłasnowolnienie oraz standardy międzynarodowe w zakresie ochrony osób niepełnosprawnych, wzbogaciłyby rozważania Autorki i mogły stanowić cenną inspirację do poszukiwania nowych, ale sprawdzonych w innych porządkach prawnych rozwiązań.

Autorka w ramach prowadzonych badań wykorzystwała prawidłowo dostępną krajową literaturę przedmiotu (tj. 337 pozycji z literatury) oraz bogate orzecznictwo sądowe, a także orzecznictwo Trybunału Konstytucyjnego (tj. 164 orzeczenia).

Praca napisana jest dobrym językiem prawniczym. W pracy występują liczne literówki i inne drobne błędy językowe (w tym w nazwisku recenzentki, które raz jest podawane jako Laskowska-Kulisz, np. str. 188, przypis 542, s. 189, przypis 546, str. 195, przypis 564, str. 306, poz. 156, innym razem jako Hulisz-Laskowska, str. 196, a jeszcze w innym miejscu jako Laskowska-Hulisz, str. 306, poz. 155), nie wpływają one jednak istotnie na wartość merytoryczną dysertacji.

Rozważania Autorki są jasne, konsekwentne i uporządkowane, choć miejscami nazbyt ogólne. Pani Magister w sposób prawidłowy prezentuje poglądy przedstawicieli nauki oraz orzecznictwo sądowe, unika zbędnego cytowania treści orzeczeń sądowych oraz nazbyt obszernego przytaczania poglądów innych autorów. Umiejętnie wybiera zasadnicze argumenty, które legły u podstaw przytaczanych przez Nią poglądów. Po

zaprezentowaniu stanowisk przedstawicieli nauki oraz judykatury prezentuje własne stanowisko oraz je uzasadnia.

IV. W Rozdziale pierwszym pracy pt. „Zagadnienia wprowadzające” Pani mgr M. Paško przedstawia rys historyczny instytucji ubezwłasnowolnienia, pojęcie postępowania nieprocesowego, funkcje postępowania nieprocesowego, zasady postępowania nieprocesowego, pojęcie ubezwłasnowolnienia, ubezwłasnowolnienie częściowe i całkowite, materialnoprawne przesłanki ubezwłasnowolnienia, ubezwłasnowolnienie a standardy konstytucyjne, a także ubezwłasnowolnienie w świetle międzynarodowych standardów ochrony praw człowieka. Przechodząc do oceny wartości merytorycznej tego Rozdziału, należy docenić ciekawe i wnikliwe uwagi historycznoprawne dotyczące instytucji ubezwłasnowolnienia, wyczerpujące wyjaśnienie pojęcia ubezwłasnowolnienia oraz jego rodzajów, a także przesłanek materialnoprawnych dotyczących ubezwłasnowolnienia. Za wystarczające na potrzeby analizowanych w pracy zagadnień i wartościowe należy także uznać rozważania Autorki zawarte w pkt 1.9. zatytułowanym „Ubezwłasnowolnienie w świetle międzynarodowych standardów ochrony praw człowieka”. Pewien niedosyt natomiast występuje w zakresie opracowania przez Panią Doktorantkę pkt. 1.2., 1.3. i 1.4., tj. poświęconych pojęciu postępowania nieprocesowego, jego funkcjom i zasadom. Wywody Autorki zawarte w wymienionych punktach są bardzo lakoniczne i nie wyczerpują istoty tych zagadnień, w tym w szczególności w zakresie zasad postępowania cywilnego, brak jest merytorycznego uzasadnienia co do zakresu ich obowiązywania w postępowaniu nieprocesowym. Ponadto na str. 26 pracy Pani Magister pisze o obowiązywaniu w postępowaniu nieprocesowym zasady prawdy materialnej, natomiast w dalszej części pracy, w tym na str. 90 pisze nawet o zasadzie prawdy obiektywnej. Pomijając stanowisko recenzentki, co do zasadności wyodrębnienia w postępowaniu cywilnym w obecnym stanie prawnym zasady prawdy, warto by było, o ile zdaniem Pani Doktorantki, zasada ta jednak obowiązuje, doprecyzować, jaką zasadę prawdy materialnej ma na myśli. Ponadto na str. 26 Pani mgr M. Paško do naczelných zasad postępowania cywilnego zalicza zasadę swobodnej oceny dowodów, w sytuacji, gdy zasada ta jest zasadą konstrukcyjną postępowania cywilnego, a nie zasadą naczelną. Trudno także, w opinii recenzentki, ustalić, jakie jest zdanie Pani Doktorantki, jeżeli chodzi o stosowanie w postępowaniu nieprocesowym zasady równości stron i uczestników postępowania. W opinii recenzentki, uporządkowania i uzupełnienia

wymagałyby też ustalenia Pani Doktorantki w zakresie celów i funkcji postępowania cywilnego, w tym w szczególności konsekwentne odróżnienie celów od funkcji tego postępowania oraz dostrzeżenie także innych istotnych funkcji tego postępowania, oprócz tych ujętych w recenzowanej pracy. Dyskusyjny jest także pogląd wyrażony przez Panią Magister na str. 28 pracy, zgodnie z którym opinie biegłych psychiatrów traktuje Ona jako przesłankę niepoczytalności, w sytuacji gdy opinia biegłych jest jedynie dowodem potwierdzającym ten stan, a nie go wywołującym. Doprecyzowania wymagałoby także odwołanie się przez Panią Magister na str. 29 pracy w przypisie 48 do statystyk z 2014 r. na udokumentowanie twierdzeń zawartych w zdaniu, które kończy przypis nr 48, a dotyczącym obecnych statystyk. Poza tym na str. 54-56 uwagi dotyczące zasady ochrony godności człowieka oraz na str. 62-64 rozważania dotyczące prawa do wolności warto byłoby powiązać z instytucją ubezwłasnowolnienia, obecnie brak jest w nich jakiegokolwiek odwołania do tej instytucji, co rodzi pytanie o celowość ich zamieszczenia w pracy. Zdaniem recenzentki niewątpliwie zarówno prawo do ochrony godności osobistej, jak i prawo do wolności może zostać istotnie ograniczone już przez samo wszczęcie postępowania o ubezwłasnowolnienie, co warto by rozwinąć w pracy.

Z kolei Rozdział drugi pracy zatytułowany „Postępowanie w sprawach o ubezwłasnowolnienie” obejmuje szereg szczegółowych zagadnień procesowych, takich jak: jurysdykcja krajowa, właściwość i skład sądu, tryb postępowania, wnioski o ubezwłasnowolnienie, krąg uczestników postępowania, a także postępowanie dowodowe. Rozdział ten stanowi co do zasady prawidłowe omówienie wszystkich istotnych kwestii związanych z wyżej wymienionymi zagadnieniami. Autorka odpowiednio przedstawia w nim wszczęcie i przebieg tego postępowania, w tym szczegółowo omawia kwestie dowodowe związane z postępowaniem w sprawie o ubezwłasnowolnienie. W sprawach dyskusyjnych Pani Doktoranta podejmuje też próbę przedstawienia własnego stanowiska, w tym prezentuje poglądy, z którymi można się zgodzić, jak np. w przedmiocie wysokości kary grzywny za zgłoszenie wniosku o ubezwłasnowolnienie w złej wierze, uznając ją trafnie za zbyt niską (str. 93-94 pracy). Uwagi krytyczne można natomiast zgłosić w zakresie rozważań Pani M. Paśko dotyczących jurysdykcji krajowej w postępowaniu w sprawach o ubezwłasnowolnienie. W punkcie poświęconym jurysdykcji krajowej, brakuje szerszego omówienia tej kwestii w uwzględnieniu regulacji unijnych, w tym wyłączenia występującego w prawie Unii

Europejskiej w zakresie spraw dotyczących zdolności prawnej i zdolności do czynności prawnej. Ponadto w Rozdziale tym Autorka w kilku miejscach odwołuje się do zasady prawdy obiektywnej (np. s. 90), z którą od wielu lat nie mamy do czynienia w postępowaniu cywilnym, z kolei na str. 138 i 139 pisze o udziale organizacji społecznej, która została zastąpiona przez ustawodawcę organizacją pozarządową. Nie można się też zgodzić ze stanowiskiem Pani Doktorantki co do zaliczenia do środków dowodowych rozprawy (str. 105 pracy). Rozprawa jest rodzajem posiedzenia sądowego, na którym jest prowadzone postępowanie dowodowe, ale sama w sobie nie jest środkiem dowodowym.

Jeżeli natomiast chodzi o Rozdział trzeci pracy pt. „Orzekanie w sprawach o ubezwłasnowolnienie”, to obejmuje on następujące zagadnienia: charakterystykę postanowień w przedmiocie ubezwłasnowolnienia, środki zaskarżenia oraz postępowanie o uchylenie lub zmianę postanowienia. Rozważania Autorki zawarte w tym Rozdziale są syntetyczne, ale co do zasady prawidłowe i oparte na wyczerpujących podstawach źródłowych. Niektóre z uwag warto by było rozwinąć, jak np. w zakresie terminów do wniesienia apelacji czy zażalenia (str. 145-146), gdyż w obecnym kształcie nie są one zupełne. Ustalenia swoje, Pani Doktoranta we właściwy sposób uzupełnia stosownymi orzeczeniami Sądu Najwyższego oraz wyrokami Trybunału Konstytucyjnego. Trafne jest przy tym stanowisko Pani Magister wyrażone na str. 157-158 pracy co do dopuszczalności zaskarżenia orzeczeń przez osobę ubezwłasnowolnioną oraz skutków wpływu nietrafnych orzeczeń o ubezwłasnowolnieniu na jej sytuację. Biorąc pod uwagę materię poruszoną w tym Rozdziale, w ocenie recenzentki, warto by rozważyć zmianę jego tytułu na „Orzeczenia w sprawach o ubezwłasnowolnienie i środki ich zaskarżenia”. Orzekanie kojarzy się bowiem z zasadami orzekania, a tym Pani Magister poświęca uwagę w kolejnym, czwartym Rozdziale pracy.

Przechodząc zatem do Rozdziału czwartego zatytułowanego „Skutki postanowienia wydanego w przedmiocie ubezwłasnowolnienia”, to na wstępie należy zauważyć, że Rozdział ten jest kluczowy z punktu widzenia tytułu recenzowanej pracy doktorskiej. Autorka przedstawiła w nim następujące zagadnienia: charakter prawny orzeczeń konstytutywnych oraz sytuację prawną osoby ubezwłasnowolnionej. Rozważania Pani Doktorantki zawarte w tym Rozdziale są najobszerniejsze, zajmują 113 stron i obejmują nie tylko kwestie *stricte* procesowe związane ze skutecznością i prawomocnością

orzeczeń wydawanych w tych sprawach, ale także kwestie odnoszące się wprost do statusu osoby ubezwłasnowolnionej i wpływu ubezwłasnowolnienia na jej sytuację prawną, w tym w szczególności na jej zdolność do czynności prawnych oraz zdolność procesową. Pani Magister analizując te zagadnienia, odwołuje się w niezbędnym zakresie do literatury przedmiotu oraz orzecznictwa sądowego, omawia kwestie dyskusyjne, przedstawia własne stanowisko i je uzasadnia. Formułuje przy tym też cenne spostrzeżenia, dochodząc do trafnej konkluzji, zgodnie z którą instytucja ubezwłasnowolnienia powoduje liczne ograniczenia nie tylko w sferze zobowiązaniowej, ale także gwarancji konstytucyjnych (str. 223). Autorka pracy na rysunku przedstawia też różnice w zakresie skutków prawnych ubezwłasnowolnienia w zależności od tego, czy mamy do czynienia z ubezwłasnowolnieniem całkowitym czy częściowym (str. 223). Ciekawe są także rozważania Pani M. Paśko dotyczące orzekania sądu w sprawach o ubezwłasnowolnienie, w tym zakresu związania sądu wnioskiem (s. 186-198). Autorka dochodzi na str. 198 do trafnej konkluzji co do związania sądu żądaniem wniosku o ubezwłasnowolnienie, brakuje natomiast jasnego stanowiska Pani Doktorantki co do możliwości poczynienia przez sąd odmiennych ustaleń faktycznych od tych zawartych we wniosku o ubezwłasnowolnienie.

Wartościowe są także uwagi Autorki zamieszczone na str. 276-279 poświęcone statystykom procesowym. Pani Magister przedstawia na rysunku zestawienie ilości złożonych wniosków o ubezwłasnowolnienie z ilością orzeczonych ubezwłasnowolnień. Dodatkowo zamiesza interesujący opis przeprowadzonych badań statystycznych, wskazując na rosnącą liczbę orzeczeń o ubezwłasnowolnieniu i na zdecydowaną dominację ubezwłasnowolnienia całkowitego nad częściowym.

Z kolei w Podsumowaniu Pani Magister przypomina swoje najistotniejsze ustalenia poczynione w pracy, nawiązuje do przedstawionych w pracy problemów badawczych i podejmuje próbę ich rozwiązania, wyrażając przy tym swoje stanowisko, które argumentuje. Wywody Autorki zawarte w tej części rozprawy doktorskiej są przemyślane, zaś sformułowane tezy co do zasady trafne. W Podsumowaniu Autorka pracy zawarła także swoją własną ocenę obecnej regulacji prawnej oraz przedstawiła projektowane zmiany przepisów prawa regulujących ubezwłasnowolnienie, które oceniła pozytywnie, zaznaczając przy tym, że są to wstępne projekty. Wart rozważenia jest też postulat Pani M.

Paśko dotyczący wprowadzenia w postępowaniu o ubezwłasnowolnienie przymusu adwokacko-radcowskiego, w którym Autorka ta upatruje dodatkowych gwarancji ochrony praw osób, których to postępowanie dotyczy.

V. Strona merytoryczna i formalna pracy co do zasady nie budzi większych zastrzeżeń. Na potrzeby publikacji należy jednak zadbać o wyeliminowanie licznych literówek występujących w pracy oraz wskazanych błędów merytorycznych. Zdecydowana większość poglądów zaprezentowanych przez Panią Doktorantkę jest uzasadniona. W pracy Pani Magister wykazała się wiedzą naukową z zakresu prawa postępowania cywilnego oraz umiejętnością samodzielnego prowadzenia badań naukowych.

Reasumując, **stwierdzam, że recenzowana praca spełnia wymagania stawiane rozprawom doktorskim przez ustawodawcę** w art. 13 ust. 2 i 3 ustawy z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki (tekst jednolity: Dz. U. z 2017 r. poz. 1789) w zw. z art. 179 ust. 2 i 3 ustawy z dnia 3 lipca 2018 r. Przepisy wprowadzające ustawę – Prawo o szkolnictwie wyższym (Dz. U. z 2018 r., poz. 1669 ze zm.), stanowiąc oryginalne rozwiązanie problemu naukowego oraz wykazuje ogólną wiedzę teoretyczną Pani Marty Paśko z zakresu prawa, w tym w szczególności prawa postępowania cywilnego i może być przedmiotem dalszych czynności w przewodzie doktorskim.

Dr hab. Agnieszka Laskowska-Hulisz, prof. UMK